

SIVISTYS JA SUORITUS

Sivistystyö kehittyi Suomessa osana fennomanian ohjelmaa. Molemmat hakivat perusteensa (klassisesta saksalaisesta) filosofiasta. Kansakunnan kaapin päälle nousseet nimet olivat suomalaisuuden ja sivistystyön merkkimiehiä tälle vuosisadalle. Merkille voi panna senkin, että kuvun kantaisä J. V. Snellman toimi — viranomaisen filosofian pelosta silloinkin — kasvatustieteen professorina.

Aikakauden johtavan poliittisen liikkeen ja sivistystyön likeinen vuorovaikutus nosti sivistyksen arvoa. Merkittävää lisätukea tuli, kun suomalaisen työväenliikkeen monet haarat uskoivat samaan sivistyksen aatteeseen. Sivistys on ollut lainsuojattu meidän päiviimme. Esimerkiksi nyt voimassa olevat lait ovat vanhaan sivistysliikkeeseen juurtuneiden ihmisten paimentamia.

Sivistystyön mittava määrällinen kone on kuitenkin pitkään jauhanut puolityhjää. Sivistystä pohtivat seminaarit eivät tunnu saavan otetta aiheeseensa. Moni kysyy, mihin sivistystyön aito sisältö on hiipunut? Viimeistään kysymys nousee esiin, kun opetushallituksen laskutikkumiehet alkavat rynnistää sivistyslaissa ja kysyvät sivistyksen laskettavia suoritteita.

Onko sivistys tehnyt tehtävänsä ja vaipuu vähin äänin koulutuksen suureen uomaan? Vai onko se jotakin, johon tulisi saada uudelleen yhteys? Puolustan kiihkeästi jälkimmäistä kysymystä.

Kasvatuksen suhde filosofiaan katkesi

Sivistyksen sisällön oheneminen ajoittuu aikaan, jona ns. empiiriseksi muuttuva kasvatustiede katkaisi suhteensa filosofiaan. Sivistystyö jäi lainsuojatuksi, mutta uusien kasvatustieteen kouluttamien polvien mukana yhä pahemmin tieteensuojattomaksi.

Ilkka Niiniluoto on huomauttanut siitä, että kasvu koskevat tieteet koostuvat kolmesta osasta: kohteen historiaa, tilaa ja muutosten säännönmukaisuutta kuvaavasta osasta, tavoitetta ja päämäärää koskevasta filosofisesta osasta ja ohjaamisen keinoja selvittelevästä suunnittelevasta osasta.

Kasvatustiede on pidättynyt ensimmäiseen kolmesta tehtävästä. Hätkähdyttävää on, että pitkässä alan professoreiden luettelossa ei todella ole yhtään kasvatustieteen oppituntia. Suunnittelu jää viranomaisille.

Kasvatustiede ei tutki sivistystä

Empiirinen kasvatustiede rajaa ainoankin tutkimuskohteensa sivistykselle kohtalokkaasti. Kun se vaatii tutkimuskohteeltaan muun muassa mitattavuutta ja toistettavuutta, se samalla sulkee tieteensä ulkopuolelle kasvun luovat, yksilölliset, ainutkertaiset ja ennustamattomat elementit. Juuri kyky niiden tuottamiseen on sivistyksen keskeisin tunnus.

Kasvatustiede on luonut opetusteknologian, joka harjaannuttaa ihmissielun toistettavat ja mitattavat osat huippukuntoon. Henkisesti näin virittyvän koulutuksen mukana sivistystyö väljähtyi aikuiskasvatukseksi ja vihdoinkin aikuiskoulutukseksi. Ehkä näemme vielä senkin päivän, jona joku nostaa suurena keksintönä itse koulutuksen ja laatii itseäkseen soppaan.

Uusi yhteys sivistykseen

Tämän kehityksen jatkona on vain johdonmukaista, jos osa opetushallitusta yrittää lopettaa perusteensa kadottaneen sivistystyön. Säästetyt voimavarat siirretään

ammattillisen aikuiskoulutuksen suureen momenttiin.

Tässä se saa tukea lamantorjunnasta. Suomen menestyksestä huolta kantava politiikka suuntaa nyt rahansa tekniikkaan, tuotekehittelyyn ja korkeintaan kaupallisille aloille.

Näkökulma on oikea, mutta vaarallisen kapea. Vanha fraasi väitti, että sivistys on Suomen ainoa pelastus. Kasvatuksen ja koko kulttuurin tulevaisuus riippuu paljon siitä, saadaanko tähän väitteeseen uudestaan ote. Suomalainen hengenelämä tarvitsee yhteyden omaan sivistysperintöönsä.

Yksi tapa lähestyä sivistystä on tietämisen jako, jonka *Erik Ahlman* teki 1930-luvulla kulttuurin perusteissaan. Hän erotti kaksi tietämisen lajia: sivistystietämisen ja hallitsemistietämisen. Jälkimmäistä voi sanoa myös teknologiaksi. Tiedon lajeja ei tietysti voi jäännöksettä erottaa toisistaan. Silti jaottelu kuvaa tärkeää painotuseroa.

Sivistys ja koulutus

Vapaan Sivistystyön XXXII vuosikirjan upeita käsite-erotteluja lukiessa jää kysymään, emmekö selviäisi kolmella perussanalla? Kokoava käsite on kasvatusta, joka jakaantuu sivistykseen ja koulutukseen.

Sivistystiedon tehtävänä on ihmisen sisäinen kehittäminen. Koulutus (hallitsemistieto, teknologia) kohdistuu ulkoisen luonnon, yhteiskunnan tai muun todellisuuden hallintaan. Joskus myös ihmisen hallinta yrittää olla teknologiaa ja osin siinä onnistuuakin.

Jos hallitsemistieto on tekniikkojen käyttökoulutusta, on sivistystietäminen tavallaan käyttäjänkasvatusta. Kasvatuksen tulisi huolella pitää molemmat tasapainossa.

Painopiste on pitkään ollut hallitsemistiedossa. Pelkkä teknologia ei kuitenkaan riitä ja saattaa yksipuolisena olla vaarallista. Vahva teknologia eettisesti ja ajattelultaan keskenkasvuisen käsissä on jopa pelottava ajatus. Keskustelu arvoista, taiteesta, elämän mielekkyydestä, oma-aloitteisuudesta jne. osoittaa, että kasvatusta jättää nyt paljon asioita katveeseen.

Sivistyksen sisäinen ymmärrys on harrastuksen puutteesta kesannolla. Kuitenkin sen kohde on yksiselitteisesti tunnistettavissa. Sivistymistä voi perinteisen ja edelleen lähtökohtaisesti hyvän suomalaisen käsityksen mukaan lähestyä kolmena osin peräkkäisenä, osin sisäkkäisenä vaiheena.

Sivistymisen prosessi

Ihmisen tajunnassa on avoimena, kasvuun valmiina mahdollisuutena kolme henkistä ydinaluetta. Tunnetuin on ryväs, johon viittaavat sanat tieto, tietäminen, ajattelu, harkinta, äly, tiede ja laatumääreenä totuudellisuus. Toinen on tunteen, ilmaisun, ehkä vivahdetajun, taiteen ja esteettisyyden ryväs. Kolmas sisältää ainakin tahdon, toiminnan, (käyttäytymisen?), kätevyiden ja eettisyyden alueet.

Näiden viriämisen mukana ihminen itsenäistyy. Virittäminen on sivistystyön ammattitaitoa. Tuloksena on ihmisen omaperäisen harkinta-, tuntemis- ja toimintakyvyn kehittyminen. Ihminen tulee ihmiseksi.

Toisen vaiheen asioissa ihminen jäsenyy ympäristöönsä. Ihmisen sisäinen kasvu avautuu käsittämään luontoa, ekologiaa ja miljöötä, yhteis-, kansa- ja ihmiskuntaa sekä arvoja ja kulttuuria. Prosessissa kasvaa maailmankuva ja siihen omakohtaista suhdetta määrittävä persoonallinen maailmankatsomus.

Kolmas kehä avaa nyt-hetkeä menneeseen ja tulevaan. Taustana on historia, myös luonnon- ja lajihistoria, tavat ja perinne. Edessä on menneiden valintojen rajaama, mutta niiden puitteissa avoin tulevaisuus. Elämäntarkastus tulkitsee ihmisen tehtävän ja tavoitteet maailmassa. Vakaumus paikallistaa asiat, joiden puolesta me olemme valmiit taistelemaan elämässä.

Rajaton kasvu

Sivistystyö on kaiken tämän viljelyä ja sivistys sen yksilöllisen ja yhteisöllisen viljelyn tulosta. Tunnettu etu on, että kasvun vara on loputon. Sivistymisessä heikkenee perinteen, yleisen mielipiteen ja muodin ihmistä tiedottomasti ohjaava vaikutus. Ihminen suuntaa itseään harkintansa varassa; käyttäytyjästään tulee toimija.

Usein koulutuksen sinänsä runsaat (yleis)sivistävät osat jäävät pakolliseksi velvollisuudeksi ilman, että ne avaisivat omaehtoista henkistä toimintaa. Tulokset näkyvät myös työelämässä, joka mekaanisen suorittamisen lisäksi vaatii yhä enemmän luovuutta, uuden oppimista, herkkyyttä, näkemystä, kykyä suhteuttaa asiat, vastuuntuntoa, kykyä toimia itsenäisesti ryhmän jäsenenä jne. Sivistystyössä on paljon, mikä pitää uudestaan opetella.

Niin ikään klassisen sivistyksen suhde mielenterveyteen on raivaamatta. Muun muassa syväpsykologia syntyi klassisen sivistyskonseptin jälkeen. Alustavasti voi olettaa, että sivistys tukee mielenterveyttä tai jopa on sitä.

Ammattikoulutus ja sivistys

Sivistyksen tulevaisuuden yksi edellytys on sivistynyt hallinto. Sivistys ei elä ilman hallinnon suojaa, mutta ei myöskään ammatilliseen pätevyteen tähtäävän hallintatiedon koulutuksen kanssa samoin pelisäännöin. Sivistyksellä on tarkoitus itsessään ja sen vain harvoin voi muuttaa rahaksi samalla tavoin kuin ammattitaidon. Aineellisuuden yhteiskunnassa sivistys tuppaa jäämään alakynteen.

Jos sivistystiedon olemusta ei ymmärretä ja sitä pidetään osana hallitsemistietoa, myös sivistystyöltä ruvetaan vaatimaan mitattavuutta suoritteina. Sivistys ja suorite sulkevat kuitenkin jo käsitteinä toisensa pois; ihmisen sisäinen kehitys on aina luova ja yksilöllinen, usein ainutkertainen ja ajoittamaton.

Henkiseen prosessiin kuuluu ennustamattomuus. Joskus se onnistuu, joskus ei. Joskus — etenkin syvään ajatteluun taipuvassa suomalaisuudessa — tulokset puhkeavat vasta vuosien päästä. Joskus tulos on jotakin muuta kuin tarkoitettu. Sivistys on suoritus, mutta sitä ei mikään mitta voi mitata. Me voimme antaa sivistyksen kehkeytymiselle vain mahdollisuuden.

Sivistystoimen itsekriittisyys

Sivistystyön uhka on sekin, jos sivistystyön tekijät kadottavat tuntuman tehtävänsä. Yksi ja toinen sivistyslaitos

näyttää välttävän vaikeaksi kokemaansa perustehtävää ja hakee vaihtoa varmaa suojaa teknologiakoulutuksesta.

Sivistys kyllä luo välttämätöntä pohjaa ammattitaidolle ja myös kansakunnan taloudelliselle selviämiselle. Sen varojen käyttö ammattikoulutukseen on kuitenkin sivistystyön voimavarojen väärinkäyttöä. Sivistystoimen itsekriittisyys ja valmius korjata ilmeiset epäkohdat on tärkeää koko toiminnan uskottavuudelle.

Suomen vahvuuksia pohdittaessa käteen jää perimmiltään kaksi asiaa: pitkäkuituinen havupuu ja koulutettu ihminen. On kuitenkin tärkeää, että koulutus nähdään riittävän laaja-alaisena. Tulevaisuuteemme on radikaalisti riippuvainen siitä, että koulutamme runsaasti päteviä insinöörejä. Silti yksin tekninen koulutus ei riitä, ei insinöörikkään.

Esimerkiksi USA:n ylivoima kuvaohjelmatuotannossa perustuu taideaineiden asemaan maan peruskoulutuksessa. Omaperäinen muoto, muoti ja tyyli on keskeinen osa myytävää tuotetta. Tämä kuvastaa yhtä puolta tietoyhteiskunnan tuotannon tarvitsemasta koulutuksen laajuudesta.

Suomelle ei myöskään ole juuri hyötyä koulutuksesta, joka ei kehitä suomalaisen kulttuurin ymmärtämystä, sen arvostamista ja eettistä valmiutta tehdä työtä Suomen puolesta. Ilman tätä me koulutamme tyhjäsieluisia robotteja ylikansallisten firmojen hyväksikäytettäväksi.

KIRJALLISUUTTA

Erik Ahlman, Kulttuurin perustekijöitä, Gummerus 1976, 1. painos 1939.

Ilkka Niiniluoto, Kasvatus tutkimuksen kohteena, Kansalaiskasvatuksen vuosikirja 1991.

Seppo Niemelä, Ihmisyden edellytykset, 1983.